

Сінтаксічная і сэнсавая аднапланавасць (адносіны сумеснасці і спалучальныя) прэдыкатыўных частак імпліцытна-паратаксічнага, імпліцытна-гіпатаксічнага і экспліцытна-паратаксічнага відаў, а таксама цесная семантычная ўзаемаабумоўленасць і ўзаемазвязанасць прэдыкатыўных частак складаназалежнага сказа дазваляюць кампенсаваць эліпсаваны дзеяслоў, што стварае ўмовы для свабоднага функцыянавання канструкцый у мове.

2.2 Звышфразавы тып

У якасці кампенсаторных кампанентаў часта выступаюць сінтаксічныя адзінкі ў структуры звышфразовага адзінства – самастойныя сказы або парцэляваныя канструкцыі. Такія адзінкі выступаюць у якасці кампенсаторных і прызначаны «здымаць сэнсавую і сінтаксічную неадназначнасць розных сінтаксічных канструкцый» [320, с. 435]. Базавы апарат даследавання падобных з'яў грунтуюцца на тэарэтычных і метадалагічных прынцыпах тэорыі тэксту, што дазваляе выявіць функцыянальную тоесінасць сінтаксічных адзінак. Асноўным тыпалагічным параметрам выступае характар адносін паміж кампанентамі ў структуры звышфразовага адзінства – логіка-семантычных, сінтаксічных або семантыка-сінтаксічных. Агульныя метадалагічныя прынцыпы абумоўліваюць мэту даследавання ў раздзеле – выявіць кампенсаторныя ўласцівасці кампанентаў тэксту і разнавіднасці сінтаксічных, логіка-семантычных і семантыка-сінтаксічных адносін, на аснове якіх названая функцыя рэалізуецца, зрабіць іх структурную тыпалогію на аснове ступені праяўлення кампенсаторных уласцівасцей.

2.2.1 Эліптычная і поўная канструкцыі ў структуры звышфразовага адзінства

У структуры звышфразовага адзінства даволі часта нароўні з эліптычнымі функцыянуюць і поўныя сінтаксічныя адзінкі, якія ўдакладняюць семантыку эліптычнага сказа і дазваляюць пазбягаць яго двухсэнсоўнасці. Свабоднае функцыянаванне канструкцый з эліпсісам дзеяслова тыпу *А цяпер – то адзін, то другі, і ўсё больш з начальства* (А. Петрашкевіч); *Хай мо хто б маладзейшы* (І. Мележ); *У цябе ж сэрца* (А. Дудараў) забяспечваюць кампаненты тэксту, кампенсаторная функцыя якіх рэалізуецца на аснове розных відаў логіка-семантычных і семантыка-сінтаксічных адносін (1035 адзінак).

Логіка-семантычныя адносіны. Логіка-семантычныя адносіны паміж эліптычнымі і поўнымі сказамі ў структуры звышфразовага адзінства адлюст-

роўваюць лагічную семантыку канструкцыі з прапушчаным дзеясловам і падра- зумяваюць віды рэфэрэнтнай аднесенасці кампанентаў аб'ектнага і суб'ектнага тыпаў (587 адзінак). Рэфэрэнтныя адносіны ў дадзеным выпадку выступаюць кампенсаторным сродкам, яны прадстаўлены некалькімі відамі.

Адносіны тоеснасці. Адносіны тоеснасці паміж эліптычнымі і поўнымі сказами характарызуюцца пераемнасцю і ўзаемадзеяннем тоесных кампанентаў суб'ектна-аб'ектнага або прэдыкатыўнага тыпаў. Паўтор лексічна тоесных кампанентаў (імпліцытна і экспліцытна выражаных) ажыццяўляецца рознымі спосабамі: з дапамогай *граматычнага паўтору прэдыкатыўнага і паўпрэдыкатыўнага кампанентаў, паўтору функцыянальна эквівалентных кампанентаў – прэдыкатыўнага і залежнага, граматычнага паўтору дзеяслоўнай дамінанты, метафарычнага паўтору, анафарычнага паўтору.*

Пашыраным спосабам маркіроўкі семантыкі выступае паўтор лексічна тоесных *прэдыкатыўнага і паўпрэдыкатыўнага кампанентаў*, калі эліпсуецца дзеяслоўная лексема, што дубліруецца ў папярэднім сказе, але пры гэтым змяняецца яе сінтаксічная функцыя: *Жылі і жывём усім, // Чым жыццё нас адорвае, // Свой крыж несучы, быццам лёс. // Хто – упарта! Над зорнаю прорваю. // Хто – распачна – сцежкамі слёз* (Т. Бондар). Сэнсава тоесныя кампаненты *несучы і нясці* (эліпсаваны) займаюць розныя сінтаксічныя пазіцыі, аднак пры гэтым пераемнасць лексем кампенсуюць эліпсіс дзеяслова.

Сэнсава тоесныя кампаненты часам паўтараюцца ў сінтаксічных пазіцыях аб'ектнага і прэдыкатыўнага тыпу: *Перад ад'ездам ураён сабраў камсамольскі сход і аб'явіў перыяд дня, які складаецца з адзінага пытання – заўтрашняга выступлення. «Дзяўчаткі, хлопцы, давайце з душой, з радасцю!»* (У. Паўлаў).

Тоеснасць паміж кампанентамі можа набываць абсалютны характар, тады на кантэкстны ўзровень выводзіцца дзеяслоўная дамінанта: *А мне патрэбны сёння толькі кветкі. // Заместа неба – кірмашовы дах. // Прылаўкі, што цяжкія ваганеткі. // І ў кожнага – свой асаблівы пах...* (Р. Баравікова). Эліпсіс тут, як правіла, кантэкстуальны. У якасці дамінанты можа выступаць і функцыянальна эквівалентны кампанент – *лакатыў*: *Ты як – на вуліцы? – глухім, перацятым голасам запытаўся ён. – Не, цераз роў. А там у поле і – на станцыю* (В. Быкаў); *Навошта так далёка. Лети – у ЗАГС* (Э. Валасевіч).

Адносіны тоеснасці могуць рэалізоўвацца шляхам *метафарычнага паўтору*, у такіх выпадках назіраецца пераемнасць кампанентаў аб'ектнага ці суб'ектнага тыпу: *Яна, Нюта, сваёй вясны так і не дачакалася. Адразу восень* (Г. Багданава); *Не верыў, што ў каханні ёсць мяжа. // За ёю – здрада, як дрыгва-смактуха* (А. Грачанікаў); *Цяпер жа, кажуць, пустых кабінетаў многа. Самы момант якую-небудзь свабодную пасаду...* (А. Макаёнак); *У хаце – холадно, цесно. – Што дамавіна, то дамавіна... Ну, але ў гэты год – трохі, трохі –*

у други... (І. Мележ); *Яно, можа, і к лепшаму. Яе дарожка адна, а ваша – другая. Ёй – поле, шыр, раздолле, ураджай, а вам – справа іншая* (А. Макаёнак) або прэдыкатыўнага: *Ну, а зойдзеш у лес – усё роўна, што ў склеп. // Хор птушыны спынiў iснаванне. // Ці наш брат – гражданiн аглух і аслеп? // Хто наступны? Чыё памiранне?* (Г. Каржанеўская).

Адметнасць канструкцый, дзе адносіны тоеснасці рэалізуюцца дзякуючы анафарычнаму паўтору, заключаецца ў тым, што эліпсiс у iх унутрысiнтагматычны і анафарычны адначасова: *Ты як хочаш думай, а – Каляды ето Каляды! Па-людску трэба з iмi* (І. Мележ); *У кветкi і юргiнi (хусткi) // Каласы і зелень. // Тыя – iсцi ў гасцiну, // Тыя – на нядзелю. // Цёмныя – у цэркву, // Калi пост надыдзе. // Ясныя, як сонца, – // Тыя на Вялiкдзень* (Л. Генiюш); *Салдату – яму што... Яму адно з двух – цi смертухна, цi ўдача. А нам, бабам, нi таго, нi другога* (А. Петрашкевiч). Анафарычны паўтор кампанентаў *Каляды – з iмi* характарызуецца як змена i семантыка-сiнтаксiчнай функцыi, так і яе пастаянствам: *хусткi – тыя*.

Адносіны ўключэння. Адносіны ўключэння прадстаўлены некалькiмi разнавіднасцямi. Сярод iх найбольш пашыранымi выступаюць адносіны эквiвалентнага ўключэння суб'ектных і аб'ектных кампанентаў у змест прэдыкатыўнага. Такая з'ява часта назiраецца ў канструкцыях з кантэкстуальным эліпсiсам: *Аднойчы разважалi, // Колькi хто хацiў бы // Жыць на свеце. // Матылi – пакуль цвiтуць кветкi. // Птушкi – пакуль iх носяць крылы. // Звяры – пакуль iх кормяць ногi. // Дрэвы – пакуль ча сваiх плячах трымаюць неба* (Максiм Танк). Адметнасць адносiн эквiвалентнага ўключэння, што ўсталёўваюцца памiж эліптычнымi канструкцыямi ў структуры тэксту, заключаецца ў тым, што суб'ектна-аб'ектныя кампаненты адначасова выступаюць паказчыкамі і прэдыкатыўнай семантыкi, і сiнтаксiчных адносiн. Напрыклад, у звышфразавым адзiнстве: *Перад вамi зiключэнне медыцынскай камiсii. Гэта – выпiска з амбулаторнай карты. Гэта – кандыдат медыцынскiх навук. Вам фактаў недастаткова* (Г. Марчук). Суб'ектны кампанент *выпiска* прадвызначае прэдыкатыўную семантыку эліптычных сказаў. Паколькi ёсць напiсаная выпiска, значыць, і *кандыдат медыцынскiх навук* таксама напiсаў даведку. Такiм чынам, адбываецца эквiвалентнае ўключэнне канструкцыi *Гэта – кандыдат медыцынскiх навук* у семантыку канструкцыi *Гэта – выпiска з амбулаторнай карты*, якая ў сваю чаргу маркiруецца суб'ектным кампанентам *выпiска*. На аснове адносiн ўключэння адначасова адбываецца структурна-граматычная квалiфiкацыя сказа. У дадзеным выпадку канструкцыя *Гэта – кандыдат медыцынскiх навук* квалiфiкуецца як двухсастаўны з дзеяслоўным прэдыкатам тыпу *напiсаў*, а не двухсастаўны з iменным прэдыкатам, якiя становяцца аманiмiчнымi ў эліптычных варыянтах. На аснове падобных адносiн часам ажыццяўляецца дыферэнцыяцыя семантыкi статальнай лакалiзацыi ад семантыкi адносiн (iмплiцытнай): **От**

яшчэ Павел Іванавіч у мяне... Каб не вы ўдваіх, то, можа, і наогул было цяжка прыжыцца (А. Кулакоўскі).

Уключэнне зместу аб'ектнага кампанента ў змест прэдыкатыўнага (іменны прэдыкат) дазваляе адмежаваць семантыку статальнай лакалізацыі ад семантыкі стану: *Я – адзін... У мяне – нікога... Нікога* (А. Дудараў).

Функцыянаванне канструкцый з эліпсісам дзеяслова часам забяспечваецца адносінамі безэквівалентнага ўключэння паміж сказами ў структуры тэксту. У такіх выпадках змест эліптычнага сказа ўключаецца ў змест поўнага безадносна да кампанентаў аб'ектнага і суб'ектнага тыпу: *Яшчэ зусім нядаўна яны жылі ў курнай хаце. Але ўсяму бывае канец. Пачаў адзін, за ім – другі...* (А. Якімовіч); *А ў міліцыі таксама свае наказчыкі ёсць! У нас – чым больш, тым лепш, а ў іх – чым менш, тым лепш* (М. Шымук). Часам кампенсаторная функцыя ажыццяўляецца адваротным шляхам – уключэннем зместу поўнай канструкцыі ў змест эліптычнай: *А мірскім людзям усё так. Яны й Богу маліцца прыйдуць – граху нанясуць* (М. Гарэцкі); *Гэты самы Валянцін – проста артыст. Усё ў яго так гладка* (А. Кулакоўскі); *Калі ім яшчэ не пара. Звычайна, калі баркоўскія сціхаюць, тады пачынаюць нчы* (А. Якімовіч).

Адносіны ўключэння часам прадвызначаюць узаемадзеянне кампанентаў, што знаходзяцца ў рода-відавых адносінах: – *Это – камісія: адны калгасаўскія!.. Аднаго Чарнушку – ад усяго сяла* (І. Мележ); *Што ж ты, Мікіта, мой дзень заняў? Значыць, у аўторак даядзецца* (А. Дудараў). Кампаненты з прадметным найменнем аб'ядноўваюцца ў адзін рад на аснове рода-відавога ўключэння: *камісія – калгасаўскія – Чарнушка, дзень – у аўторак*, што ў сваю чаргу прадвызначае семантыку эліпсаванага дзеяслова.

Уключэнне зместу акалічнаснага кампанента ў змест прэдыкатыўнага дазваляе маркіраваць эліптычны сказ семантыкай маўленчых працэсаў: *Ты ўсё-такі цішэй. Я ледзьве ўклала тату* (Г. Марчук) або семантыкай актыўнага дзеяння: *А дзеўка са мной на ферме. Кароў доіць* (В. Карамазаў). Прэдыкат у такіх выпадках можа быць іменны: *Ты адна і я адзін... Разам як-небудзь ужо на гэтым свеце* (А. Дудараў).

Адносіны перакрывавання. Функцыянальная эквівалентнасць канструкцый можа рэалізоўвацца ў адносінах перакрывавання. Пры іх эліптычны і поўны сказы характарызуюцца наяўнасцю кампанентаў суб'ектнага-аб'ектнага або прэдыкатыўнага тыпу, што адносяцца да розных мностваў. Аднак пры іх узаемадзеянні рэалізуецца адпаведная семантыка канструкцыі, таму лічым мэтазгодным адносіны перакрывавання лічыць кампенсаторным спосабам. З дапамогай адносін перакрывавання ў эліптычных сказах ажыццяўляецца дыферэнцыяцыя семантыкі руху ад семантыкі актыўнага непераўтваральнага ўздзеяння: – *Можа б вы пазычылі гэбліка? Я ненадоўга* (Л. Калюга), семантыкі статальнай лакалізацыі ад семантыкі руху: *Перад самым «дзембелем» Холада зваў да сябе*

ў Мінск лепшы сябра, абяцаючы прытулак на першы час, і наступленне ў інстытут, і знаёмства са сваёй сястрою. **Холад ужо быў намерыўся – не назаўсёды, вядома (Локцевічы цягнулі), а так, на пару дзянькоў...** (А. Федарэнка), семантыкі актыўнага пераўтваральнага ўздзеяння ад семантыкі актыўнага непераўтваральнага ўздзеяння: *Ён прыбязгае дадому. У кладоўцы адшукаў нажоўку і зубіла...* *Трэба было яшчэ кавалачак тоўстай бляхі* (А. Дудараў).

Большасць эліптычных канструкцый, што ўступаюць у адносіны перакрывавання, маюць паказчык семантыкі манафункцыянальнага або канстантнага характару: *Зрэшты, хто тут асабліва варыць. У асноўным – на сталоўках* (Г. Багданава); *Шар зямны да вачэй абклеены. // У навінах – як дошка аб'яў. // Словы, словы – нібы з канвеера... // А навокал – вецер гуляў...* (В. Зуёнак); *Горкі попел – у твар... // Боль душа не асіліць. // Нада мною плызе // Чорны дым Хірасімы* (З. Дудзюк) ці эліпсіс у такіх сказах кантэкстуальны: *Чаму вы, малады чалавек, ніколі не малюеце сонца? Усё ноч ды ноч... Гэта сумна* (Г. Багданава).

Семантыка-сінтаксічныя адносіны. Семантыка-сінтаксічныя адносіны паміж кампанентамі эліптычнага і поўнага сказа адпастраўваюць граматычную семантыку канструкцыі і ахопліваюць, як правіла, прэдыкатыўныя кампаненты або іх функцыянальныя аналагі (448 адзінак). Кампенсаторная функцыя кампанентаў звышфразавога адзінства ажыццяўляецца на аснове далучальнай сінтаксічнай сувязі (якая прадстаўлена эспліцытным або імпліцытным спосабам выражэння) з дапамогай розных семантыка-сінтаксічных адносін.

Адносіны далучальнай неадпаведнасці. У аналізуемых канструкцыях назіраецца неадпаведнасць прэдыкатыўнага кампанента поўнай канструкцыі і кампанента, што выступае функцыянальным аналагам у эліптычным сказе – акалічнаснага: *Каці ён нічога не абяцаў. Ну, схадзілі ў Купалаўскі тэатр, у гасці пару разоў прыехала. А яна, дзівачка, усё ўсур'ёз* (Г. Багданава), суб'ектнага: *Села на трактар, грэшны заробіла, мяне вылечыла, хату перабудавала...* *Гэта цяпер я направиў я. А то ўсё сама, гаспадыня* (А. Жук); *Ганна, я цябе наважжаю, але я чэсны, справядлівы, не крыўдуй...* *Не пра цябе ўсё гэта. Не ён гэта* (А. Дудараў), аб'ектнага: *Служыш ім, служыш... А ўзамен – розныя штучкі, перажыванні, крыўды, хустачкі...* (П. Васючэнка).

Кампенсаторная функцыя часам ажыццяўляецца на аснове ўзаемадзеяння выключна функцыянальна тоесных кампанентаў, калі абедзве канструкцыі эліптычныя: *Зручная ў цябе пазіцыя – за людзей, для іх дабрабыту. А тэжнакрат Ляшчук – за бяздушныя агрэгаты...* (А. Дзялендзік); *Чалавек заваліў работу, яго б з партыі...* *А мы – вымову...* (А. Дзялендзік). Пры гэтым можа назірацца змена класа слоў і сінтаксічнай пазіцыі адначасова: *Бывала ж хваробы такой не было. А цяпер – то адзін, то другі, і ўсё больш з начальства* (А. Петрашкевіч); *Тут і ў сям'і грызеешся вечно, брат брата за горло бярэ! А то каб з чужым – мірна! Смех, ды і годзе* (І. Мележ). Названыя адносіны назіраюцца па-

між іменним і дзєяслоўным (эліпсаваным) прэдыкатамі разам з залежнымі кампанентамі: *А раптам пацвердзіцца, што я ненадзейны. А там Еўропа* (А. Петрашкевіч); *А тут – улась, не крані яго. А сам – за змеявік ды пад ногі... Таптаць...* (І. Мележ); *Божухна, яму ж ужо пяцьдзясят з гакам. А на фотаздымку...?* (А. Дударэў).

Іншы раз назіраецца неадпаведнасць прэдыкатыўнага і акалічнаснага кампанентаў. У такім выпадку паміж эліптычнай і поўнай канструкцыямі ўсталёўваюцца адносіны частковай неадпаведнасці: *Мы абавязкова да вас у госці. Але не цяпер – бліжэй да Пасхі* (Г. Багданава). Тут назіраецца пераемнасць прэдыкатыўнай лексемы без змены граматычнай формы.

Адносіны далучальнага супастаўлення. Пры наяўнасці адносін супастаўлення могуць супастаўляцца кампаненты прэдыкатыўнага або аб'ектнага тыпу або іх функцыянальныя аналагі без змены класа слоў: *У гэе бацькі за гэты час з'явілася маладая жонка. У маці даўно муж – інжынер. А ён – сам-насам у двух пакоях* (Г. Багданава).

Далучальна-заклучальныя адносіны прад'яўляюць узаемадзеянне агульнага зместу стрыжнёвага і парцэляванага сказаў: *Мы разам з ім пісалі працу... // І раптам... // Як жа цяпер мне?...* (А. Гечіла); *Малайцы! Больш удалага моманту не будзе. Усё ўшчэнт!* (М. Матукоўскі).

Далучальна-заклучальныя адносіны могуць набываць адценне абагульнення. Кампенсаторную функцыю ў такім выпадку выконвае стрыжнёвы сказ: *Яна (Ларыса) стала каля вакна і чакала... Божжа.. Ужо дзевяць месяцаў прайшло. Бясконцых, пакутных, балачных дзевяць месяцаў... Заўтра, якраз на ягоны дзень нараджэння...* (Г. Багданава).

Абагульненне можа грунтавацца і на метафарызацыі некаторых кампанентаў: *Усё, чытач Я стаўлю кропку. // Ах, не завершаны сюжэт? // Ну што ж рабіць? Далей – ні кроку. // Далей – табу і заповед* (Н. Гілевіч).

Эліптычны сказ можа выступаць у якасці мімалётнай заўвагі абагульняльнага характару: *Тоўсценькі, няўклюдны, у акулярах, ён... ледзь паспяваў. Як жа ён, небарака, на маршах-аглядах і конкурсах?* (Г. Багданава); *Адзінаццаць паравозаў за адну ноч... А колькі гадоў, Хейге, вы працуеце на чыгунцы?* (М. Матукоўскі); *Пілі каву, глядзелі тэлевізар, і яму трэба было праводзіць Аксану, бо яна павінна паспець дадому да дванаццаці гадзін. Усё проста, звычайна, падамашням* (А. Жук); *І праўда, загаварыла бабылка Аксіння. Аб чым жа больш? – загаварыла аб сваім гаротным жыцці, аб тым, што ёй ходу няма, што ўсе яе крыўдзяць. І толькі пусціла яна сваю бабскую слязу, як грывнулі ўсе, зноў паднялі несусветны вэрхал. І так скрозь* (М. Зарэцкі); *А язык ад чаго тады баліць? Можна, пчолы?* (А. Федарэнка).

Эліптычны сказ можа выступаць стрыжнёвым і змяшчаць пасылку ў дачыненні да заключальнага парцэляванага: *І рука ж правая... Як цяпер запісваць*

будзеш (А. Якімовіч); **Каб я – і з ёй?** // *Ды ты вар'ятка, // Калі паверыла ў абман* (Н. Гілевіч); **І зноў без кофты...** Толькі **пратуды** мне яшчэ не хапала (А. Дудараў).

Пры далучальна-заклучальных адносінах з умоўным адценнем сэнс стрыжнёвага эліптычнага сказа паясняецца парцэляваным пераважна спосабам паўтору функцыянальна тоеснага кампанента: *Каб мне ды такога спецыяліста ў калгас... Не прыйшлося б мне самому агранамію вывучаць* (А. Макаёнак).

Пры **далучальна-прычынных** адносінах эліптычны сказ звычайна змяшчае прычыну з адценнем абагульнення. Кампенсаторную функцыю выконвае пры гэтым стрыжнёвы сказ: *Нічога ты, мілая, не ведаеш... За ёю і адзін, і другі... Думаеш, што за яе, можа, і сварку ўзнялі. **Ім не так-та Міхась, колькі яна*** (С. Баранавых). Назіраюцца выпадкі, калі поўная канструкцыя раскрывае змест эліптычнай шляхам указвання на прычыну: *Дарэмна ты з та. У іх (акунёў) цяпер самая мёртвая гадзіна. Зараз яны з-пад карчоў і хваста не накажуць* (А. Якімовіч); *Мой пропуск толькі з пяці гадзін. Заўсёды іду на пустых вуліцах* (І. Новікаў). Далучальныя сказы са значэннем **меры і ступені** звычайна змяшчаюць займеннік або прыслоўе, змест якіх раскрываецца ў стрыжнёвым сказе: *Мясціна слаўная на зайздрасць. // Сюдзі – чыя зорам з «кірмашу»... // Ну што ж, вярнуся ў хату зараз – // Скажу таксама Тамашу...* (Н. Гілевіч). Адносіны меры і ступені паміж кампанентамі звышфразовага адзінства аналагічныя да падобных адносін у структуры складанага сказа.

Пры **далучальна-мэтавых** адносінах у якасці кампенсаторнага можа выступаць як стрыжнёвая канструкцыя: *Нам усё мала, усё хочацца як мага болей адхапіць. **Каб лепш і больш, чым у суседа*** (Л. Левановіч); – *Алё, дырэктар! Любыя ўмовы, любыя грошы! **Толькі ў вашу школу!!!*** (А. Федарэнка), так і парцэляваная: *Туды туды – увага, сіла, // І грошы, сродкі ўсе – туды. // **Каб цаліна закаласіла // Но незлічоныя пуды*** (Н. Гілевіч).

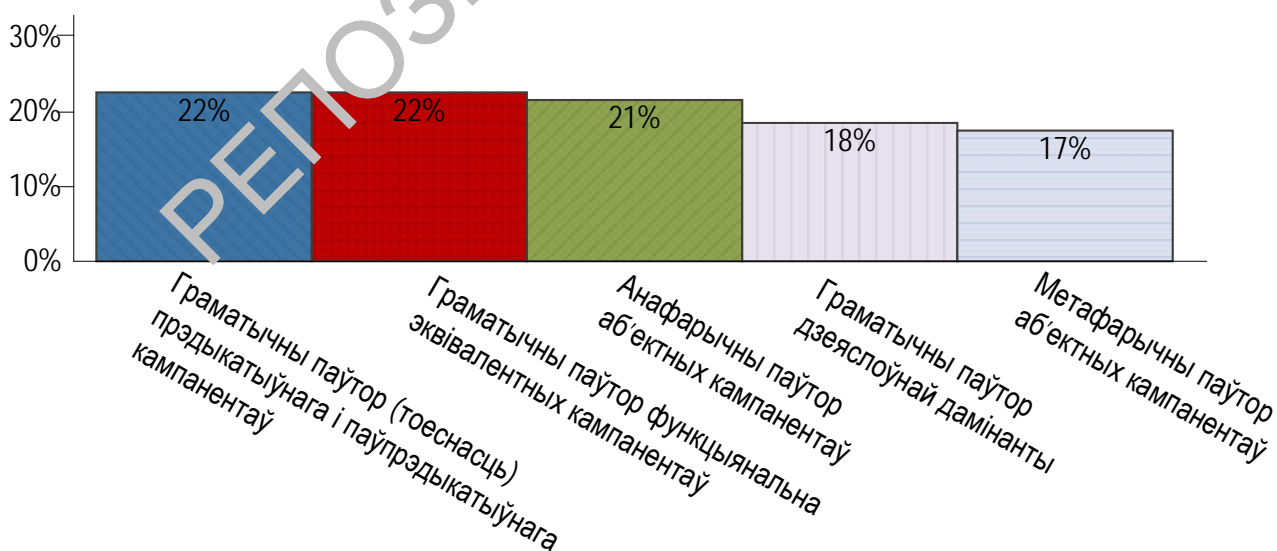
Далучальна-выясняльныя адносіны прадвызначаюць адценне супастаўлення паміж сінтаксічнымі адзінкамі: *Завёў (Тамаш Ягоравіч) на лады завядзёнку: ніякага іншага зярнятка не сеяў, акрамя гароху. Вось і пайшла мянушка: Гарох. **Але ўсё гэта – цяпер*** (В. Карамазаў).

Кампенсаторная функцыя астатніх відаў далучальных адносін – далучальная адначасовасць або паслядоўнасць, далучальна-пералічальныя адносіны і інш. – мае нявыражаны характар. У такіх сказах змяшчаецца паказчык семантыкі – кампанент з канстантным або поліфункцыянальным характарам семантыкі: *Я з усяе сілы на званок. Адчыняюцца дзверы. **І на парозе** – заспаная старушэньця* (А. Макаёнак); *Надрыў, адчай – усё глыбей. // **Заместа літасці** – папрокі... // Старэю. Пачаліся ўцёкі // Куды найдалей... ад сябе* (Р. Баравікова); *Куды цяпер – не зразумею нават. Пушча **там** быццам, так?* (В. Быкаў). Функцыянаванне падобных канструкцый мае ўнутраную структурную абумоўленасць.

Выразную семантыку маюць эліптычныя канструкцыі ў структуры *дыялагічнага адзінства*, дзе рэплікі дыялога накладваюцца на першую, якая з’яўляецца або поўнай, або змяшчае функцыянальна эквівалентны кампанент (лакацыя): – **Куды** *это такі – наваксаваны?* – *Мабуць, не к табе!* (І. Мележ); – *А нам, куды нам?* – *запытаўся нехта з жанчын.* – **У лес!** *Далей у лес!* – *махнуў на хаду Ермакоў* (В. Быкаў); *Зязюля. Вунь – кармарэзкі, змяшальнікі, агрэгаты для апрацоўкі... Новікава. Чакайце! Гэта што ж – з міжнароднай выстаўкі* (А. Дзялендзік).

Такім чынам, функцыянаванне канструкцый з эліпсісам дзеяслова, як сведчыць аналіз, абумоўлена ўзаемадзеяннем з самастойнымі сінтаксічнымі адзінкамі ў структуры тэксту. Рэалізацыя семантыкі канструкцый з эліпсісам дзеяслова ажыццяўляецца на аснове розных логіка-семантычных (56,8 %) і семантыка-сінтаксічных (43,2 %) адносін паміж кампанентамі ў структуры звышфразавога адзінства.

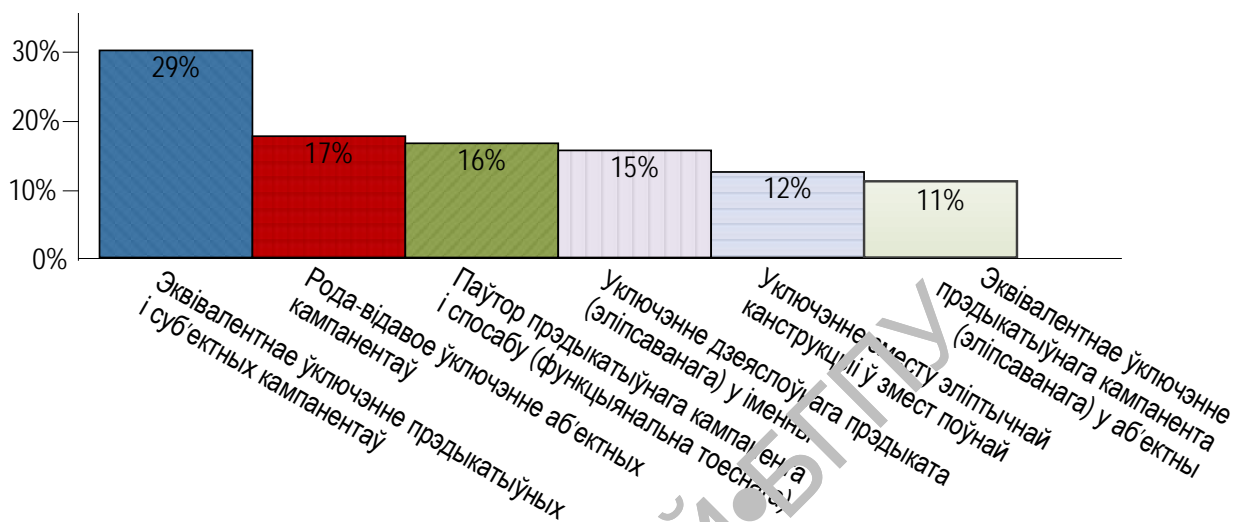
Сярод логіка-семантычных адносін паміж эліптычнай і поўнай (або эліптычнымі) канструкцыямі ў структуры звышфразавога адзінства найбольш часта рэалізуюцца адносіны **тоеснасці** (324 адзінкі, што складае 55 %) (рысунак 2.11). Асноўнымі спосабамі адносін выступаюць граматычны паўтор прэдыкатыўнага і паўпрадыкатыўнага кампанентаў (22 %), граматычны паўтор функцыянальна эквівалентных кампанентаў (22 %), анафарычны паўтор аб’ектных кампанентаў (21 %), граматычны паўтор дзеяслоўнай дамінанты (18 %), метафарычны паўтор аб’ектных кампанентаў (17 %). Ступень частотнасці прааналізаваных спосабаў прыкладна аднолькавая.

Рысунак 2.11. – Від з адносінамі тоеснасці

Адносіны **ўключэння** (247 адзінак) зафіксаваны ў 27,5 % выпадкаў. Яны рэалізуюцца спосабам эквівалентнага ўключэння зместу аб’ектнага кампанента ў змест прэдыкатыўнага (29 %), эквівалентнага ўключэння зместу суб’ектнага

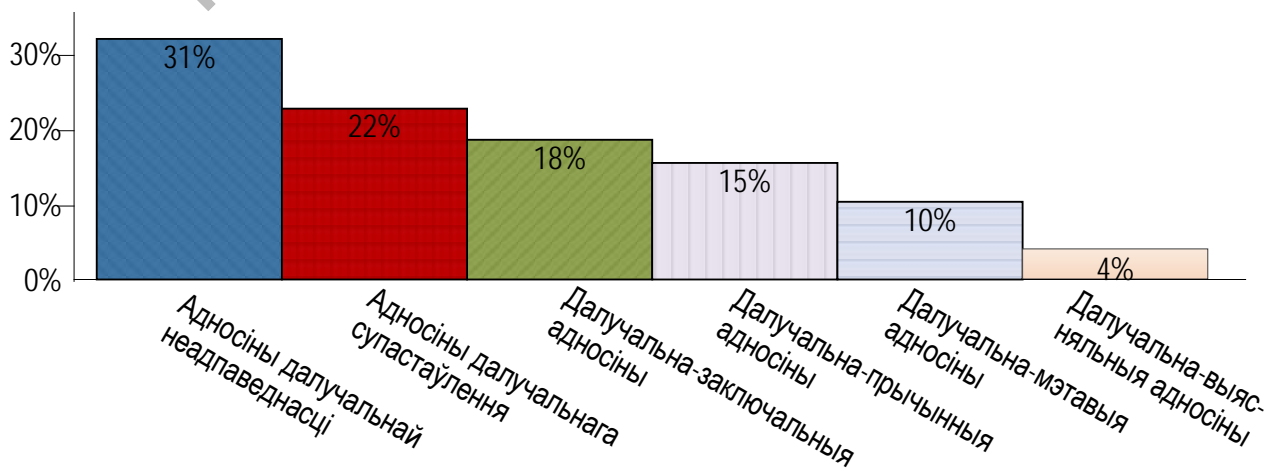
кампанента ў змест прэдыкатыўнага (17 %), безэквівалентнага ўключэння зместу эліптычнай канструкцыі ў змест поўнай (16 %), безэквівалентнага ўключэння зместу поўнай канструкцыі ў змест прэдыкатыўнай (15 %), ўключэння зместу кампанентаў, што знаходзяцца ў рода-відавых адносінах (12 %), ўключэння зместу залежнага кампанента ў змест прэдыкатыўнага (11 %) (рысунак 2.12).

Рысунак 2.12. – Від з адносінамі ўключэння

Адносіны *перакрыжвання* назіраюцца рэдка (16 адзінак, што складае 3 %). Яны характарызуюцца наяўнасцю кампанентаў суб'ектна-аб'ектнага або прэдыкатыўнага тыпу, што адносяцца да розных мностваў.

Сярод *семантыка-сіntaxічных* адносін (448 адзінак) паміж эліпсаванымі і поўнымі канструкцыямі ў структуры звышфразавога адзінства адносна высокай ступенню частотнасці характарызуюцца адносіны далучальнай неадпаведнасці (31 %), далучальнага супастаўлення (22 %), далучальна-заклучальныя (18 %); сярэдняй ступенню частотнасці вызначаюцца далучальна-прычынныя (15 %), далучальна-мэтавыя (10 %), далучальна-выясняльныя (4 %) (рысунак 2.13).

Рысунак 2.13. – Віды семантыка-сіntaxічных адносін

Адносіны супастаўлення выражаюцца спосабам супастаўлення прэдыка-тыўных кампанентаў без змены класа слоў (45 %), супастаўлення кампанентаў са зменай класа слоў (34 %), супастаўлення іменнага і дзеяслоўнага прэдыка-таў (21 %).

Адносіны *неадпаведнасці* прадстаўлены ўзаемадзеяннем неадпаведных прэдыкатыўнага кампанента і функцыянальнага аналага (поўная неадпавед-насць) (44 %), узаемадзеяннем неадпаведных прэдыкатаў (частковая неадпа-веднасць) (42 %), пераемнасцю прэдыкатыўнай лексемы са зменай класа слоў (14 %).

2.2.2 Эліптычная і парцэляваная канструкцыі ў структуры звышфразавяга адзінства

Функцыянаванне сінтаксічных адзінак з эліпсісам дзеяслова можа ажыц-цяўляцца ў сучаснай беларускай літаратурнай мове і на аснове ўзаемадзеяння іх з парцэлятамі (568 адзінак), суадноснымі членамі сказа, якія валодаюць значнымі функцыянальнымі магчымасцямі ў залежнасці ад функцыі ў сказе могуць суадносіцца «як з галоўнымі членамі сказа, так і з даданымі» [42, с. 16].

Эліпсаваны і парцэляваны выказнікі (219 адзінак). *Структурна-сэнса вае* ўзаемадзеянне эліптычнай канструкцыі і парцэляванага выказніка – пашы-раная з’ява ў беларускай мове (32 %). Сувязь паміж сінтаксічнай пазіцыяй вы-казніка і суадносным парцэлятам паратаксічна-далучальная. Структура такіх канструкцый досыць разнастайная, а сувязь паміж эліптычным сказам і далуч-чэннем паралельная, што служыць для «прымацавання парцэлятаў, якія струк-турна прыпадабняюцца да адпаведных членаў стрыжнёвага сказа» [42, с. 188]. Суадносныя эліпсаваны і парцэляваны члены сказа выражаюцца аднолькавай часцінай мовы і выконваюць аднайменную сінтаксічную функцыю, апускацца можа любы з іх. Паміж далучаемым і далучальным выказнікамі ўсталёўваюцца самыя розныя сінтаксічныя адносіны.

Далучальная адначасовасць. Зафіксаваны выпадкі далучэння да эліптыч-нага сказа парцэляванага выказніка, што выступае аднародным у дачыненні да эліпсаванага. Далучальна-аднародны выказнік указвае на дзеянне, што адбыва-ецца адначасова з асноўным: *Жоўтая восень. Пад ботамі шуршыць залатое лісце. Барвовыя фарбы перамешваюцца з хваёвай зелянінай. Далёка ў полі – абоз. І час ад часу спыняецца* (Янка Брыль). Парцэляваны выказнік у дадзеным выпадку адмяжоўвае семантыку руху ад семантыкі статальнай лакалізацыі.

У якасці кампенсаторнага кампанента можа выступаць поўны сказ у дачы-ненні да эліпсаванага парцэляванага выказніка. У такіх выпадках ён адмяжоў-вае семантыку перамяшчэння ад семантыкі руху: *Арганізуйце з іх, Міхаіл Івана-віч, брыгаду. І ў калгасы! У калгасы!* (І. Шамякін), семантыку руху ад семантыкі

статальной лакалізацыі: *А мы з сяброўкаю ў вялікія магазіны не заходзілі. Усё па ўскраінах* (Г. Багданава), а таксама маркіруе эліпсаваны парцэляваны выказнік семантыкай перамяшчэння: *А ты паспрабаваў (чабор) засушыць! Ды зімой – у чай. Во будзе смаката* (Л. Левановіч); семантыкай стану: *Хто гэта? Ажно страпянулася, дрыготка зайшлося ў грудзях сэрца... І слёзы... Не ад сонца...* (Г. Багданава).

Функцыянаванне эліптычных канструкцый і парцэляваных у структуры тэксту абумоўлена і канстантнай маркіроўкай семантыкі: *Адзін такі баравік – на самым краёчку крутога берага. Здалёк сівеецца, як штосьці незвычайнае* (Янка Брыль). На адначасовасць падзей указвае форма выражанага дзеяслова ў парцэляванай канструкцыі.

Далучальная паслядоўнасць. Паказчыкам адносін паслядоўнасці часцей выступаюць парцэляваныя залежныя кампаненты, якія таксама маркіруюць і семантыку эліпсаванага парцэляванага выказніка: *Трэба выязваць сена на сухое. Дзень два паляжыць, звяне. І ў траншэю* (Л. Левановіч), *Крутануўся Казярог: – Бывайце! І скокам-бокам на шасэ* (А. Пысін); *Узьміце за рукі, закінуць галовы... І туды, туды...* (Г. Багданава); *Яна ж (Глофіра) мастацтвазнаўца, вырасла ў Ленінградзе. Потым Жэнева, Парыж, Нью-Йорк* (Г. Багданава); *А бабку з дзедам, чуеш, бабку з дзедам сваіх тэрмінова забярыце. І да нас у Глыбокае* (Г. Багданава).

Зрэдку назіраюцца выпадкі, калі семантыка эліпсаванага парцэляванага выказніка маркіруецца выказнікам поўнага сказа – такія канструкцыі адмяжоўваюць семантыку актыўнага дзеяння ад семантыкі перамяшчэння: *Даядай булён. Ды чаю гарачага нівверс* (В. Карамазаў).

Далучальна-супастаўляльныя адносіны. Маюць месца выпадкі, калі эліпсаваны і парцэляваны выказнікі называюць дзеянні, што ў пэўнай меры супастаўляюцца паміж сабой. Звязваюцца такія канструкцыі з дапамогай злучнікаў *але, аднак*. Супастаўляльныя адносіны адмяжоўваюць семантыку руху ад актыўнага дзеяння: *Вартавы доўга – у начную цемру. Аднак нічога не заўважыў* (Б. Пятровіч) або маркіруюць канструкцыю семантыкай маўленчых працэсаў: *Іван і Сямён – ні слова. Але адзін аднаго разумелі* (ЛіМ).

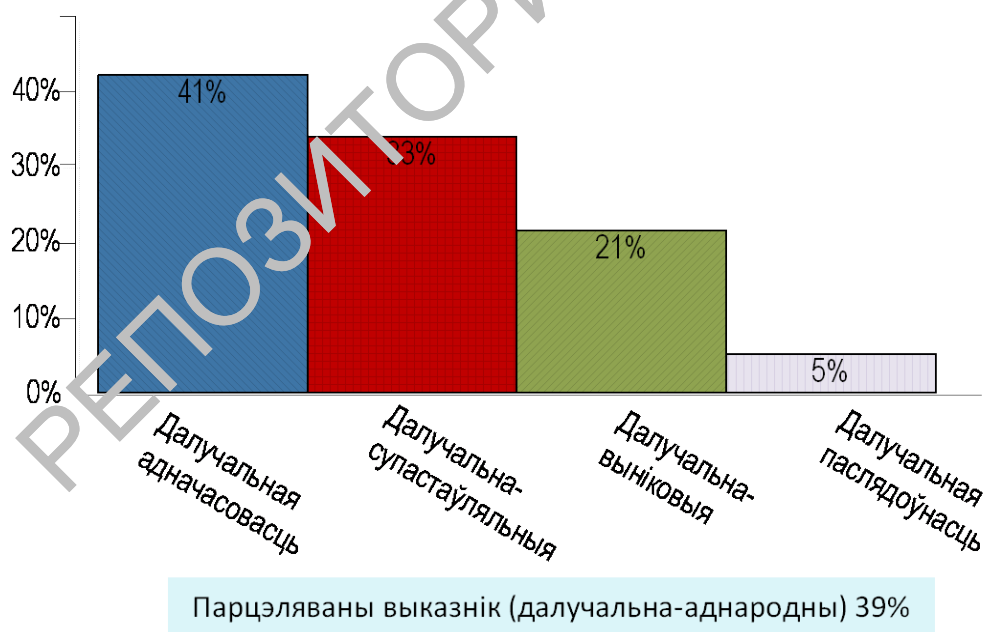
Далучальна-выніковыя адносіны. Парцэляваная канструкцыя можа змяшчаць *вынік* у дачыненні да дзеяння, названага эліпсаваным дзеясловам, у такіх выпадках пераважна адмяжоўваецца семантыка руху ад семантыкі перамяшчэння: *Сувязныя ўсю ноч – на глухіх лясных сцяжынках. І знайшлі-такі партызан, хоць і не адразу* («Чырвоная змена»). Аднак у такіх выпадках ступень структурна-сэнсавага ўзаемадзеяння эліптычнай і парцэляванай канструкцый нязначная, што тлумачыцца дастатковасцю якаснага складу эліптычных канструкцый.

Пералічальна-размеркавальныя адносіны паміж парцэляванай канструкцыяй і сінтаксічнай пазіцыяй выказніка рэалізавацца не могуць, паколькі ў ад-

носіны аднароднасці пачынаюць уступаць даданыя члены сказа, а не выказнікі (аналагічна далучальным аднародным выказнікам у межах адной канструкцыі).

Зрэдку назіраецца эліпсіс дзеяслова ў сказе і парцэляванай канструкцыі адначасова. Ролю кампенсаторнага кампанента ў такіх сказах выконваюць часцей акалічнасці парцэляванай адзінкі: *Мяне таксама – міліцыянер Шабета, – уступіў у гаворку Васіль, як бы паказваючы гэтым, што прыстае да кампаніі. – І ў кутузку!* (І. Мележ) або акалічнасці стрыжнёвага сказа, якія адмяжоўваюць семантыку перамяшчэння ад семантыкі руху: *Мех на плечы. І – у бліндаж* (А. Петрашкевіч). Падобныя з’явы назіраюцца і ў канструкцыях з выразнай семантыкай: *Ціхановіча – на воз! І цераз грэблю!* (В. Быкаў); *Я табе – і дошкі, і шыфер. Жонку ў санаторый* (А. Дзялендзік).

Такім чынам, паміж эліпсаваным і парцэляваным выказнікамі могуць усталявацца адносіны адначасовасці (32%), паслядоўнасці (29%), супастаўляльныя (17%), неадпаведнасці (11%), выніковыя (11%) (рысунак 2.14). Далучаюцца парцэляваныя выказнікі да эліптычнай канструкцыі з дапамогай злучнікаў *і, ды, ды і, аднак, але* або бяззлучнікавым спосабам. Спецыфічная структурна-сінтаксічная арганізацыя парцэляваных і эліптычных канструкцый не дазваляе рэалізавацца паміж імі далучальна-пералічальнай сувязі.

Рысунак 2.14. – Далучальна-партаксічны від

Эліптычны сказ і парцэляваны дзейнік. Канструкцыі, у якіх да эліптычнага сказа далучальнай сувяззю прымацоўваецца дзейнік, – адзінкавыя ў беларускай мове (12 адзінак, што складае 2%). Іх прызначэнне – удакладняць сэнс займеннікаў або раскрываць змест асобных кампанентаў (пераважна недзеяслоўных): *У рэдкім лесе – заліты сонцам папаратнік. І белаваты маліннік* (Янка Брыль); *Далей – спёка, сухмень, неўраджай. Голад* (Г. Багданова); *У іх на*

балконе сапраўды агарод. Цыбуля, кроп, пятрушка... І кветкі. З самае ранняе вясны (Г. Багданава); *На прыпечку – сямейная міска з абабітымі берагамі. І толькі адна лыжка* (А. Кулакоўскі).

Эліптычны сказ і парцэляваныя даданыя члены сказа. Парцэляваныя даданыя члены канкрэтызуюць значэнне апушчанага выказніка, далучаюцца да эліптычнага сказа з дапамогай ланцужковай сувязі і аб'ядноўваюцца ў звышфразавую структуру з дапамогай далучальнай звышфразавай падпарадкавальнай сувязі. Адметнасцю парцэлятаў з'яўляецца сінтаксічная залежнасць ад эліпсаванага дзеяслова.

Парцэляваныя даданыя члены сказа, суадносныя з **дапаўненнямі** (160 адзінак), прымацоўваюцца да эліптычнай канструкцыі з дапамогай далучальна-падпарадкавальнай сувязі і называюць розныя аб'екты.

Парцэляваныя канструкцыі, што ўказваюць на *пачынальніцтва*, адмяжоўваюць семантыку перамяшчэння ў прасторы ад семантыкі руху: *Хутка – у ланцуг! Усіх! І маладых байцоў таксама!* (В. Быкаў). Кампенсаторныя здольнасці парцэляваных канструкцый, суадносных з аб'ектнымі кампанентамі, праяўляюцца ў рознай ступені. Нязначныя кампенсаторныя здольнасці ўласцівыя парцэляваным канструкцыям, суадносным з аб'ектнымі: *Вось яна, ваша міна, Рагнеда Іванаўна! Цудоўна бабахнула. Усё ўмяцят! Граматы, дыпломы, званні – усё!* (М. Матукоўскі), з *інструментам*: *Тэкую крэпасць – бабай? Будавалі навечна і раптам – бабай?* (А. Макаёнак), са *сродкам*: *Хоць бы прыбудову ладную. З таго бяргвення...* (У. Паўлаў); з *краткім*: *Спачатку тэматыка і арганізацыя, а пасля і самае галоўнае. Канфэрэнцыя («Гомельскі ўніверсітэт»); – От, Корч стары! Это ж – пяць дзён за з'яўленню!* (І. Мележ).

Значнымі кампенсаторнымі ўласцівасцямі характарызуюцца парцэляваныя канструкцыі, суадносныя з *адрасатам*: *Але... Як яна (Насця) магла? На Васіля, свайго дырэктара... Мне, яго брату, у вочы...* (В. Карамзаў), або *рэцыпіентам*: *А цяпер есць гэты білет... Навошта ён мне?... Маладзейшаму б каму-небудзь* (А. Дудараў), з *аб'ектам сумеснага дзеяння (суразмоўцай)*: *Паглядзеўшы, як функцыянуе аўтаматызаваная інфармацыйная сістэма «Мясцовыя саветы народных дэпутатаў», Анатоль Рубінаў заўважыў: «Толькі ўдумайцеся, да чаго мы дайшлі. Мы ўвесь час – пра выкарыстанне камп'ютарнай сістэмы ў вёсцы. Асабліва са старшынямі сельскіх саветаў. У праграму закладзены ўсе звесткі, якія ёсць у гаспадарчай кнізе» («Звязда»); *Стары Апанас часта – пра вайну. Асабліва з былымі партызанамі («Чырвоная змена»), з дэлібератам*: *Дарма вы там, за сталом. Наконт Мароза гэтага* (В. Быкаў); *Ды не на Сонца я тваё, супакойся... На Бога, на лёс свой, на жыццё... Усё да мяне бокам, бокам, бокам!* (А. Дудараў).*

Як бачна, парцэляваныя канструкцыі з аб'ектным значэннем маюць цесную структурна-сэнсавую ўзаемаабумоўленасць з эліпсаваным дзеясловам. Часта менавіта парцэлят вызначае семантыку эліпсаванага дзеяслова, што звязана

з абмежаванымі здольнасцямі кампанентаў: яны спалучаюцца з дзеясловамі толькі адной лексіка-семантычнай групы.

Часта ў якасці паказчыка значэння выкарыстоўваюцца парцэляваныя канструкцыі, суадносныя з **акалічнасцямі** (140 адзінак). Парцэляваныя канструкцыі прымацоўваюцца да эліптычнага сказа з дапамогай *далучальна-падпарадкавальнай* сувязі.

Парцэляваныя канструкцыі, суадносныя з акалічнасцю, могуць указваць на спосаб дзеяння. Яны ў такіх выпадках валодаюць значнымі кампенсаторнымі ўласцівасцямі – здольныя адмежаваць семантыку ўспрыняцця ад семантыкі маўленчых працэсаў: *Трохі ззаду ад іх шчабятлівых і гарэзных галасоў – маладыя баскі. Спачатку нясмела, затым упэўнена* (У. Паўлаў), семантыку адносін ад семантыкі руху: *Дзеці як – да цябе. Як да сваёй* (І. Мележ), семантыку зменнага стану ад семантыкі адносін: *Толькі, – вочы патрабавалі, я – неадменнага, – Каб па-людску. У царкве* (І. Мележ), семантыку маўленчых і мысліцельных працэсаў: *Сёння можна толькі пра каханне. Напаўголаса...* (І. Багданава), сталальнай і дынамічнай лакалізацыі: *Стаў веснічкі зачынься, а за спіной – двое! Як з-пад зямлі* (М. Матукоўскі), актыўнага дзеяння ад дынамічнай лакалізацыі: *Я заўтра... Першай таксоўкай* (Г. Марчук), семантыку руху ад псіхічных працэсаў: *Глыбей, глыбей... Узябкае мора, у акліч надсвядомасці* (Г. Багданава) і інш.

Кампенсаторныя ўласцівасці парцэляваных канструкцый, што выражаюць прасторавыя адносіны, нязначныя. Яны пераважна канкрэтызуюць акалічнасць эліптычнай канструкцыі: *Куды ты з ксёнджскамі? Ці не да касцёлу?* (Л. Калюга); *А вы – к малатарні. У зумьё* (І. Мележ). Часам падобныя парцэляваныя канструкцыі адмяжоўваюць рэляцыйныя прэдыкаты ад акцыянальных: *Яно, праўда, і ўвосень, і ўлето – як арыштанты якія. Ні адсюль, ні сюды* (І. Мележ).

У парцэляваных канструкцыях, што ўказваюць на мэту ажыццяўлення дзеяння, кампенсаторныя ўласцівасці маюць выражаны характар. Яны адмяжоўваюць семантыку руху ад семантыкі актыўнага дзеяння: *Трэба ў горад. Па грошы* (Г. Мікуліч); *Я цяпер хачу з вамі. На зямлю* (А. Федарэнка), семантыку актыўнага безаб'ектнага дзеяння і актыўнага пераўтваральнага ўздзеяння: *Вам куды лясок? На асаду, на падлогу, столь... Колькі вокан, дзвярэй?* (В. Карамазаў), семантыку адносін ад семантыкі руху: *І от жа як усё навярнулася. І ад Карча, і ад яго – разам. Нібы знарок, нібы на насмешку* (І. Мележ).

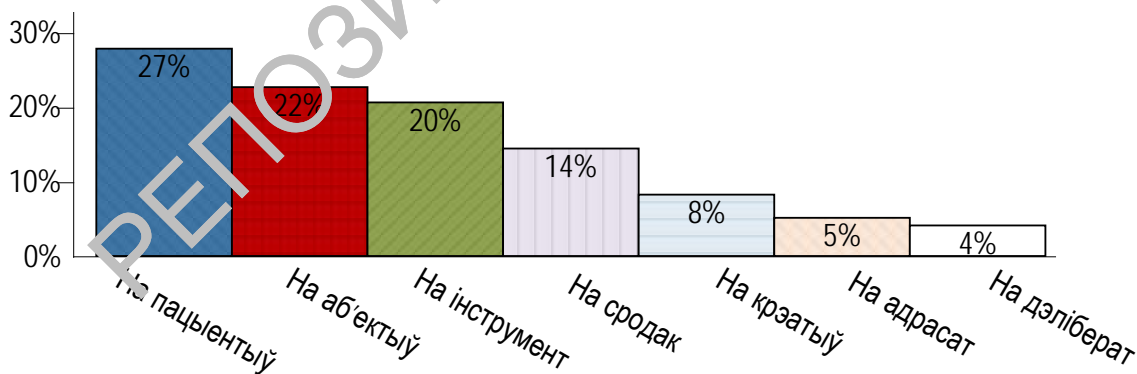
Парцэляваныя канструкцыі, што ўказваюць на час, выконваюць і дыферэнцыйную функцыю: яны адмяжоўваюць эліптычныя сказы з семантыкай сталальнай лакалізацыі ад эліптычных сказаў з семантыкай актыўнага дзеяння: *Журботна-сонечны жнівень. На лугах – жоўтыя кветкі. У блакітным небе – буслы. Іх курлыканне чуваць паўсюль. У полі – камбайны. Ад цямна да цямна* (Янка Брыль).

Малаўжывальнымі і нетыповымі з'яўляюцца выпадкі, калі парцэляваная канструкцыя суадносіцца з **недапасаваным азначэннем** (24 адзінкі). Такія кан-

струкції маюць паслабленую сэнсавую сувязь з эліптычным сказам, бо далучаюцца да дастатковага ў структурным і сэнсавым плане сказа. Яны, як правіла, паясняюць ці ўдакладняюць кампаненты з аб'ектным значэннем: *Саціна ў мяне – атласная. З Кіева самога* (І. Мележ); *Баявое распараджэнне – з палка. На атаку* (В. Быкаў) або дапаўняюць аднародныя: *З таго дня апанавала Ганну адна думка, адно жаданне – пабачыць Васіля. Спаткаць дзе-небудзь няласкавага, нядобрага, люблага* (І. Мележ) ці выступаюць у якасці прыдаткаў: *Кінь буракі ды прыбярыся. Сваты – там... Корч і яго Яўхім* (І. Мележ). Сувязь паміж эліптычным сказам і парцэляванай канструкцыяй *далучальна-атрыбутыўная*: *Паблізу – касцёл-зернесклад. Спічасты і шэры ад пылу* (Г. Каржанеўская).

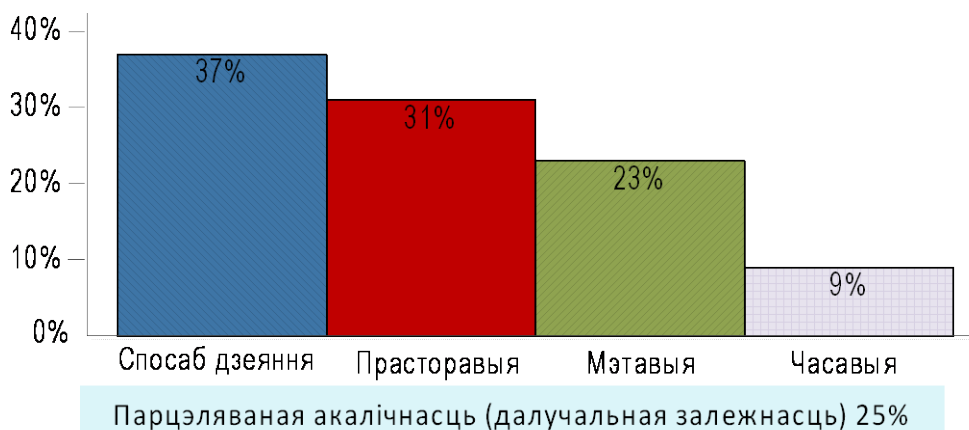
Парцэляваныя канструкцыі могуць прымацоўвацца да эліптычнага сказа з дапамогай *далучальна-паўпрэдыкатыванай* сувязі (13 адзінак). Гэта адбываецца ў тых выпадках, калі яны суадносяцца з адасобленымі акалічнасцямі і азначэннямі. Падобныя канструкцыі звычайна ўказваюць на спосаб працякання працэсу і маюць цесную ўзаемаабумоўленасць з эліпсаваным дзеясловам: *Піліп – моўчкі начнымі вуліцамі. Кідаўся ў незнаёмыя зыжкі. Хістаючыся і цягнучы за сабой свой цень* (П. Галавач).

Статыстыка функцыянавання эліптычных і парцэляваных канструкцый, суадносных з даданымі членамі сказа, наступная. Парцэляваныя канструкцыі, суадносныя з дапаўненнямі (160 адзінак), – 28 %. Яны ўказваюць на пацыентыў (27 %), на аб'ектыў (22 %), на інструмент (20 %), на сродак (14 %), на крэатыў (8 %), на адрасат (5 %), на дэліберат (4 %) (рысунак 2.15).

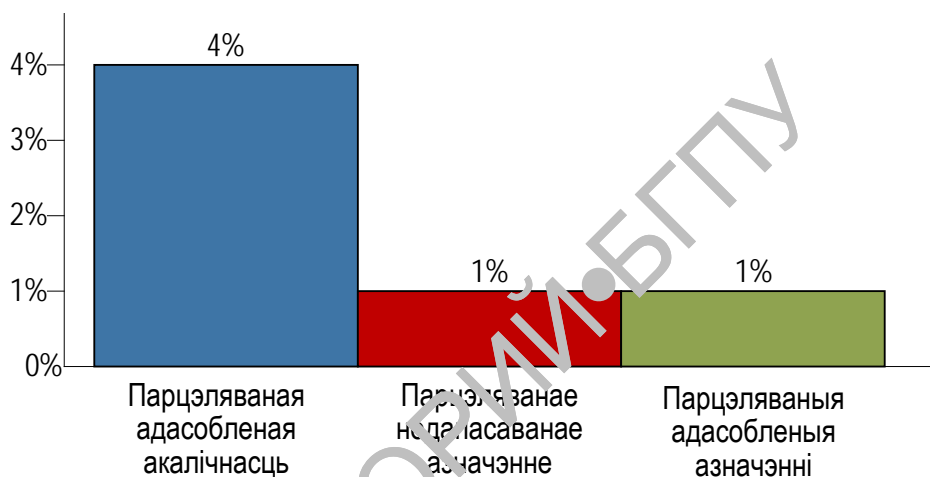

Рысунак 2.15. – Далучальна-гіпатаксічны аб'ектны від

Парцэляваныя канструкцыі, суадносныя з акалічнасцямі (140 адзінак), – 25 %. Паміж імі ўсталёўваюцца адносіны спосабу дзеяння (37 %), прасторавыя (31 %), мэтавыя (23 %), часавыя (9 %) (рысунак 2.16). Парцэляваныя канструкцыі, якія суадносяцца з недапасаваным азначэннем (24 канструкцыі) – 4 %, парцэляванай адасобленай акалічнасцю (8 адзінак) – 1 %, парцэляваным адасобленым азначэннем (5 адзінак) – 1 % (рысунак 2.17).

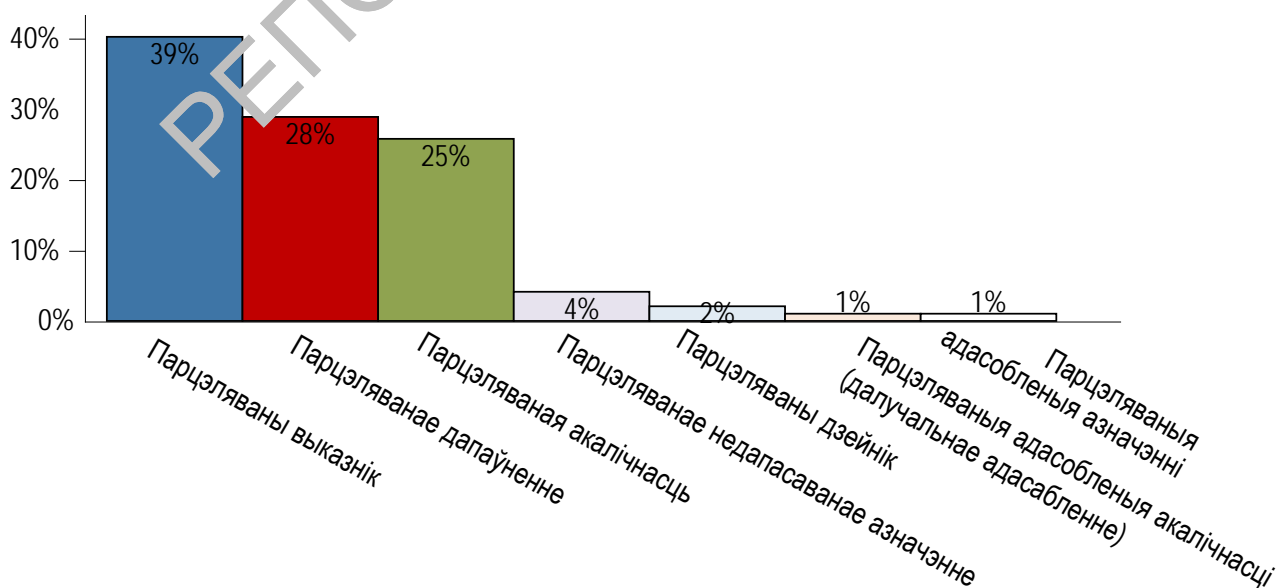

Рысунк 2.16. – Далучальна-гіпатаксічны акалічнасны від

Рысунк 2.17. – Далучальна-паўпрэдыкатыўны від

Структура парцэляваных канструкцый, суадносных з даданымі членамі сказа, самая розная: яны могуць быць адзіночнымі, складацца з некалькіх аднародных членаў, а таксама могуць мець пры сабе залежныя словы.

Рысунк 2.18. – Звышфразавы тып (самастойная і парцэляваная канструкцыя): віды клас

Такім чынам, градацыйная класіфікацыя парцэляваных канструкцый, што далучаюцца да эліптычных (прааналізавана 568 адзінак), наступная: найбольшай ступенню частотнасці характарызуюцца парцэляваныя выказнікі (39 %), дапаўненні (28 %), акалічнасці (25 %), што абумоўлена значным дыяпазнам сінтаксічных адносін; нязначная ступень частотнасці ўласцівая парцэляваным недапасаваным азначэнням (4 %), парцэляваным дзейнікам (2 %), а таксама парцэляваным адасобленым акалічнасцям (1 %) і азначэнням (1 %), што тлумачыцца нязначнымі кампенсаторнымі ўласцівасцямі далучальна-атрыбутыўнай і далучальна-паўпрэдыкатыўнай сінтаксічнай сувязі (рысунак 2.18).

2.3 Ускладнена-паратаксічны тып

Функцыянаванне канструкцый з эліпсісам дзеяслова можа быць абумоўлена кампенсаторнымі магчымасцямі сродкаў ускладнення сінтаксічнай структуры сказа. Неабходна прааналізаваць эліптычныя канструкцыі ўскладненай будовы і вызначыць сінтаксічныя сувязі і адносіны, на аснове якіх ажыццяўляецца структурна-сэнсавае ўзаемадзеянне сродкаў ускладнення структуры сказа з сінтаксічнай пазіцыяй выказніка, а таксама спосабы рэалізацыі структурна-сэнсавых механізмаў у сказах.

Зрэдку назіраюцца выпадкі, калі аднародныя ў дачыненні да эліпсаванага выказнікі выконваюць кампенсаторную функцыю (215 адзінак, што складае 4 %). Разам з тым, такімі фактарамі функцыянавання такіх канструкцый выступае монафункцыянальны або канстантны характар кампенсаторнага кампанента ўзроўню семантычнай арганізацыі: *Узялі свае кійкі // І дадому нацянькі* (А. Пысін) або *Папрацавалі пару гадзін з раніцы (а то і без таго) і дахаты* (Г. Багданава), ці *Воз я пакіну за ляском, а сам за кій – і ў белы свет...* (А. Бажко). Кампенсаторныя ўласцівасці паратаксічнай сінтаксічнай сувязі найбольш выразна праяўляюцца пры поліфункцыянальным характары паказчыка семантыкі.

Найбольш часта матэрыяльна выражаны і эліпсаваны выказнікі звязваюцца паміж сабой сінтаксічнай сувяззю з'яднання (142 адзінкі, або 66 %) (рысунак 2.19). Пры гэтым паміж эліпсаваным і матэрыяльна выражаным выказнікамі рэалізуюцца адносіны паслядоўнасці (59 %), прычынна-выніковыя (4 %) і адначасовасці (3 %). Асноўным сродкам сувязі паміж пазіцыямі выказніка выступаюць злучнікі *і, ды*.

Частотнасць канструкцый з адносінамі *паслядоўнасці* абумоўлена як узаемадзеяннем матэрыяльна выражаных дзеясловаў і залежных кампанентаў эліпсаванага выказніка, так і выразнай маркіроўкай семантыкі з дапамогай кампанентаў канстантнага або монафункцыянальнага характару.